

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 3.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.3.34>
УДК 657

Ю. М. Перетятко,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки, обліку та оподаткування,

Національний університет “Чернігівська політехніка”,

м. Чернігів, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1559-3710>

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ

Yu. Peretiatko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economics, Accounting and Taxation, Chernihive Polytechnic National University, Chernihive, Ukraine.

SCIENTIFIC RESEARCH IN ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT

У статті досліджено стан наукових досліджень у сфері обліку, аналізу та аудиту. З цією метою було проаналізовано автореферати дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата та доктора наук за спеціальністю 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) з 2017 по 2021 рік включно на платформі національного репозитарію академічних текстів. За результатами проведеного дослідження встановлено, що за досліджуваний період було

захищено 214 дисертацій: 150 на здобуття наукового ступеню кандидата наук, 63 – доктора наук та 1 – доктора філософії. Наукові дослідження здійснювалися в рамках паспорту спеціальності зосереджуючи увагу на бухгалтерському обліку.

Встановлено, що напрямки наукових досліджень згідно паспорта спеціальності 08.00.09 потребують розширення шляхом включення питань з оподаткування суб'єктів господарювання.

Враховуючи сучасні макроекономічні зміни, розвиток техніки та технологій, перспективними напрямками дослідження у сфері обліку, аналізу та аудиту будуть: автоматизація обліку та податкових розрахунків, хмарні технології та застосування штучного інтелекту, а також розробка концепцій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку, екологічної та соціальної діяльності суб'єктів господарювання.

The development of equipment and technologies, globalization, integration and transformation processes, crisis phenomena, and digitalization lead to the emergence of new accounting objects that must be identified in accounting. In these conditions, the role of scientists who quickly respond to the challenges of the external environment by conducting scientific research and providing practitioners in the field of accounting, analysis, and auditing with the appropriate theoretical base, methodology, and tools is growing.

The purpose of the article is to study scientific research in the specialty 08.00.09 - Accounting, analysis, and audit (by types of economic activity) and to identify prospects for further scientific research.

To identify the trends of scientific research in the field of accounting, analysis, and auditing, the abstracts for obtaining the scientific degree of candidate and doctor of sciences in the specialty 08.00.09 - Accounting, analysis, and auditing (by types of economic activity) from 2017 to 2021, inclusive, were examined using the continuous method on the platform of the national repository

of academic texts. According to the search results, 214 records were obtained according to the selected parameters.

Based on the results of the conducted research, it was established that 214 theses were defended during the research period: 150 for obtaining the scientific degree of candidate of sciences, 63 for the doctor of sciences, and 1 for the doctor of philosophy. Scientific research was carried out within the framework of the specialty passport, focusing on accounting. However, there are works where accounting was combined with analysis, control, or audit. Further scientific studies in the specialty 08.00.09 - Accounting, analysis, and audit (by types of economic activity) will be related to digitalization, information and communication technologies, and Internet trade.

Pandemics and hostilities are prompting a wave of scientific research into the development of software products to automate accounting and tax calculations without being tied to a personal computer and the possibility of applying artificial intelligence to accounting, analysis, and auditing.

Increasingly, society is paying attention to limited material resources, environmental safety, and people-centeredness. Therefore, under these conditions, the development of concepts of accounting and analytical support for sustainable development, environmental and social activities of business entities will become especially relevant.

Ключові слова: наука, наукові дослідження, облік, аналіз, аудит

Keywords: science, research, accounting, analysis, audit

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток техніки і технологій, глобалізаційні, інтеграційні та трансформаційні процеси, кризові явища, цифровізація зумовлюють появу нових об'єктів обліку, які в системі бухгалтерського обліку мають бути ідентифіковані, оцінені та відображені у

звітності. Водночас зазначені процеси впливають і на існуючі об'єкти обліку, внаслідок чого вони потребують уточнення та розробки удосконаленої методики обліку, аналізу та аудиту.

В цих умовах зростає роль науковців, які швидко реагують на виклики зовнішнього середовища шляхом проведення наукових досліджень забезпечують практиків у сфері обліку, аналізу та аудиту належною теоретичною базою, методологією та інструментарієм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Стан та перспективи розвитку бухгалтерського обліку були предметом дослідження: Ф.Ф. Бутинця, С.Ф. Голова, В.М. Жука, В.С. Леня, М.С. Пушкаря та інших науковців.

Наукові аспекти розвитку бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту у літературі висвітлювали: Ю.А. Кузьмінський, С.В. Свірко, М.О. Козлова Г.Л. Норд.

У праці [1] Ю.А. Кузьмінський та С.В. Свірко звертають увагу на актуальність затверджених паспортом спеціальності 08.00.09 напрямів досліджень як головного документу, в рамках якого обирається об'єкт та предмет дослідження. З метою підвищення рівня наукових досліджень у сфері обліку, аналізу та в аудиті автори розробили проект паспорту, уточнивши формулу спеціальності та розширивши напрями наукових досліджень.

Про доцільність удосконалення паспорту спеціальності наголошує М.О. Козлова у статті [2]. Авторка відзначає, що “чинний паспорт спеціальності 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)” не відповідає вимогам сьогодення, є морально застарілим, не надає можливості здійснювати міждисциплінарні дослідження, і, по суті, гальмує розвиток бухгалтерського обліку як науки” [2, с.145].

У праці [3] Г.Л. Норд досліджує науковий доробок у сфері економічного аналізу ґрунтуючись на результатах 14 дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора наук. Аналізуючи роботи автор виділяє три групи: проблеми обліково-аналітичного забезпечення, проблеми бухгалтерського обліку та економічного аналізу; контроль та економічний аналіз в системі управління.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не применшуючи значення отриманих результатів досліджень слід відмітити, що питання стану наукових досліджень та перспектив його розвитку залишається актуальним та потребує подальших досліджень особливо в частині вивчення місця спеціальності 08.00.09 у галузі економічних наук; визначення пріоритетності сфер наукових досліджень: облік, аналіз, аудит; вибору тем дисертаційних робіт тощо.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження стану наукових досліджень за спеціальністю 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) та виявлення перспектив подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. З метою виявлення тенденцій наукових досліджень у сфері обліку, аналізу та аудиту було досліджено автореферати на здобуття наукового ступеня кандидата та доктора наук за спеціальністю 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) з 2017 по 2021 рік включно суцільним методом на платформі національного репозитарію академічних текстів (<https://nrat.ukrintei.ua/>). За результатами пошуку було отримано 214 записів за обраними параметрами.

Спеціальність 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) належить до економічних наук. Загалом за 2017-2021 роки у галузі економічних наук було захищено 3585 дисертацій на здобуття ступеня кандидата та доктора наук (табл.1).

Таблиця 1. Кількість захищених дисертацій у галузі економічних наук за 2017-2021 роки

Номер спеціальності	Назва спеціальності	Кількість захищених дисертацій	Місце в рейтингу
08.00.01	Економічна теорія та історія економічної думки	68	10
08.00.02	Світове господарство і міжнародні економічні відносини	197	6
08.00.03	Економіка та управління національним господарством	792	2
08.00.04	Економіки та управління підприємствами	1253	1
08.00.05	Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка	268	4
08.00.06	Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища	123	7
08.00.07	Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика	89	8
08.00.08	Гроші, фінанси та кредит	488	3
08.00.09	Бухгалтерський облік, аналіз та аудит	214	5
08.00.10	Статистика	20	11
08.00.11	Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці	73	9
Всього		3585	x

Джерело: власна розробка

Дані таблиці 1 свідчать, що найбільше робіт захищають за спеціальністю 08.00.04 – 1253, найменшу – 20 – зі спеціальності 08.00.10.

Спеціальність 08.00.09 посідає 5 місце у рейтингу із 214 захищеними роботами.

Кількість захищених дисертацій за спеціальністю 08.00.09 упродовж 2017-2021 років наведена у табл. 2.

Таблиця 2. Структура захищених дисертацій за спеціальністю 08.00.09 за 2017-2021 роки

Рік	Кількість захищених дисертацій	Питома вага,%
2017	50	23
2018	52	24
2019	59	28
2020	27	13
2021	26	12
Всього	214	100

Джерело: власна розробка

Дані таблиці 2 свідчать, що до 2020 року захищалося в середньому 53 дисертації кожного року. У 2020 та 2021 році цей показник знизився удвічі. Найбільша кількість захистів відбулася у 2019 році – 59. Слід відзначити, що у 2022 році (грудень) було захищено тільки 3 роботи (2022 рік не бере участь у дослідженні. Показник наводиться як додаткова інформація).

Упродовж 2017-2021 років за спеціальністю 08.00.09 було захищено 150 дисертацій на здобуття наукового ступеню кандидата наук, 63 – доктора наук та 1 – доктора філософії. Серед усіх захищених дисертацій 70 % належить жінкам і 30 % - чоловікам.

Захисти відбувалися у 32 закладах вищої освіти (табл. 3).

Таблиця 3. Структура захищених дисертацій упродовж 2017-2021 років у розрізі закладів вищої освіти

Заклад вищої освіти	Кількість захистів	Питома вага, %
Державний університет “Житомирська політехніка”	44	21
Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана	27	13
Київський національний торговельно-економічний університет	22	10
Національний науковий центр Інститут аграрної економіки	17	8
Західноукраїнський національний університет	15	7
Харківський державний університет харчування та торгівлі	13	6
Національна академія статистики, обліку та аудиту	9	4
Національний університет біоресурсів і природокористування України	9	4
Львівський національний університет імені Івана Франка	7	3
Київський національний університет імені Тараса Шевченко	6	3
Інші (22 заклади)	45	21
Всього	214	100

Джерело: власна розробка

Дані таблиці 3 свідчать, що найбільша кількість захистів було у Державному університеті “Житомирська політехніка” – м. Житомир, у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана – м. Київ, Київському національному торговельно-економічному

університеті – м. Київ та у Національному науковому центрі Інституту аграрної економіки – Київ.

Сутність спеціальності 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит згідно з її паспортом розкривається у дослідженні методології, методики й організації бухгалтерського обліку, аналізу, ревізії та аудиту фінансово-господарської діяльності підприємств [4]. Тобто включає чотири складові: облік, аналіз, ревізія та аудит.

Обираючи сферу наукового дослідження більшість дисертантів зосереджує увагу на одному напрямку спеціальності згідно паспорта. Водночас є дослідження, які включають два або три напрямки (табл. 4).

Таблиця 4. Сфери наукових досліджень

Сфера наукових досліджень	Кількість робіт	Питома вага, %
Облік	58	27
Аналіз	7	3
Аудит	23	11
Контроль	2	1
Ревізія	-	-
Облік і аналіз	22	10
Облік і аудит	14	7
Облік і контроль	28	13
Аналіз і аудит	5	2
Аналіз і контроль	4	2
Обліково-аналітичне (обліково-інформаційне, обліково-контрольне, аналітичне) забезпечення	23	11
Інші	28	13
Всього	214	100

Джерело: власна розробка

Дані таблиці 4 свідчать, що головною сферою досліджень є облік, а саме бухгалтерський. Перевагу управлінському обліку віддали 9 дисертантів.

З метою збільшення кількості позицій, які дисертант буде захищати, теми дисертацій можуть включати два напрямки досліджень. Облік поєднують з аналізом (22 роботи), аудитом (14 робіт), контролем (28 робіт). Ревізія за останні 5 років не була сферою дослідження жодного дисертанта.

У загальній сукупності тем дисертацій є роботи, які присвячені питанням оподаткування суб'єктів господарювання. Оскільки до паспорту спеціальності не включено питання оподаткування, то зазначені дослідження були здійсненні з акцентом на бухгалтерський робіт. Наприклад, “Бухгалтерський облік податку на прибуток та відображення його у фінансовій звітності”, “Бухгалтерський облік і контроль розрахунків з бюджетом за податком на додану вартість”, “Бухгалтерський облік і контроль розрахунків з бюджетом за податком на додану вартість”. У зв'язку з цим набуває актуальності доповнення паспорту спеціальності 08.00.09 напрямом дослідження у сфері оподаткування, який тісно пов'язаний із бухгалтерським обліком. Цю тезу підтверджує і сучасна назва спеціальності 071 “Облік і оподаткування” за якою здійснюється підготовка фахівців у сфері обліку, аналізу та аудиту.

У загальній кількості назв дисертацій слово “облік” вживається у 149 роботах, “аналіз” - у 50 роботах, “аудит” – у 45 роботах та “контроль” - у 49 роботах.

Дисертаційні дослідження не мають чіткої галузевої тенденції. Із 150 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата наук тільки 46 мають галузеву специфіку: сільське господарство – 10 робіт, торговельна галузь – 11, харчова – 3, будівельна – 2, транспортна – 1, ресторанний бізнес – 6, рибопереробна сфера – 1, лісове господарство – 6, банківська сфера – 6.

Серед дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук тільки 12 із 63 робіт мають галузеву специфіку: сільське господарство – 8 робіт, торговельна галузь – 3, будівельна – 1.

Тематика кандидатських дисертацій різноманітна і направлена, у більшості випадків, на вирішення завдань практичного характеру та полягає в удосконаленні обліку, аналізу або аудиту: основних засобів, оплати праці, витрат, собівартості, готової продукції тощо.

Нетиповими темами наукових робіт, але особливо актуальними з огляду на ступінь невирішених задач для теорії та практики обліку, аналізу та аудиту, які існують на сьогоднішній день, можна відмітити наступні роботи (табл. 5).

Таблиця 5. Тематика наукового дослідження на здобуття ступеня кандидата наук

Назва роботи	Автор	Дата захисту	Місце захисту
Облік в управлінні музейними предметами і колекціями	Герасименко Ольга Миколаївна	05.05.2021	Університет державної фіскальної служби України. – Ірпінь
Бухгалтерський облік та аналіз дисконтованої довгострокової дебіторської заборгованості	Трало Ірина Миколаївна	30.09.2020	Державний університет Житомирська політехніка". – Житомир"
Бухгалтерський облік і контроль соціального капіталу торговельних підприємств	Мельничук Марина Олексіївна	20.12.2019	Харківський державний університет харчування та торгівлі. – Харків

Продовження таблиці 5.

Облік витрат соціально-орієнтованої діяльності суб'єктів господарювання	Галак Костянтин Ілліч	22.02.2019	Київський національний торговельно-економічний університет. – Київ
Облік і аналіз нематеріальних спортивних активів футбольних клубів	Мелех Ярослав Романович	22.06.2018	Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів
Бухгалтерський облік наслідків бойових дій та окупації державних територій	Горай Олег Станіславович	26.06.2018	Житомирський державний технологічний університет. – Житомир
Облік та аудит процедур банкрутства підприємств	Битківська Анна Вікторівна	20.12.2017	Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана". – Київ
Бухгалтерський облік та контроль електронних грошей: організація і методика	Семенець Анна Павлівна	29.09.2017	Житомирський державний технологічний університет. – Житомир
Формування, облікове забезпечення та верифікація звітності сталого розвитку підприємств	Баришнікова Олена Миколаївна	27.01.2017	Житомирський державний технологічний університет. – Житомир

Джерело: власна розробка

Ступінь вирішення задач у докторських дисертаціях є фундаментальними та спрямовані на отримання нових знань. На наш погляд, окрему увагу заслуговують роботи: “Облік в умовах інституційних змін: теорія та методологія” (Семенишена Наталія Вікторівна, 2021 р.), “Облікова система ділового партнерства підприємств: методологія та організація” (Струк Наталія Семенівна, 2019 р.), “Методологія та організація обліку при комп’ютерно-комунікаційній формі” (Муравський Володимир Васильович, 2019 р.), “Теорія обліку в постіндустріальному суспільстві” (Семанюк Віта

Зеновіївна, 2018 р.), “Обліково-інформаційне забезпечення управління соціально відповідальним підприємством” (Король Світлана Яківна, 2017 р.).

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок.

Наукові роботи за спеціальністю 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) ґрунтуються на дослідженні методології, методики та організації бухгалтерського обліку, аналізі та аудиті діяльності підприємства. Досліджувана спеціальність належить до економічних наук та у її структурі посідає 5 місце між 11 за кількістю захищених дисертацій за останні 5 років, що свідчить про актуальність спеціальності та наявності невирішених завдань з обліку, аналізу та аудиту.

За результатами проведеного дослідження встановлено, що з 2017 по 2021 рік було захищено 214 дисертацій: 150 на здобуття наукового ступеню кандидата наук, 63 – доктора наук та 1 – доктора філософії. За гендерною ознакою переважають жінки – 70% проти 30 % чоловіків.

Найбільше дисертацій було захищено у Державному університеті “Житомирська політехніка” - 44, у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана – 27, Київському національному торговельно-економічному університеті – 22, у Національному науковому центрі Інституту аграрної економіки – 17.

Тематика дисертаційних досліджень досить широка. Результати кандидатських дисертацій за своєю суттю направлені на удосконалення системи обліку, аналізу та аудиту підприємства. Докторські дисертації - охоплюють макроекономічну площину спеціальності.

При здійсненні наукового дослідження дисертанти зосереджують свою увагу на традиційних і, на наш погляд, ґрунтовно досліджених об’єктах обліку: основні засоби, витрати, оплата праці тощо. Наприклад, з 2000 по 2021 рік на платформі nat.ukrintei.ua за ключовою назвою “основні засоби” знайдено 21 дисертацію зі спеціальності 08.00.09, що свідчить про досить високий ступінь розробок за цим об’єктом обліку. Водночас, слід відмітити,

що дослідження проводилися для різних галузей та з акцентами на оцінку, експлуатацію, вибуття основних засобів тощо.

Наукові дослідження здійснювалися в рамках паспорту спеціальності зосереджуючи увагу на бухгалтерському обліку. Зазначимо, що ревізія, яка входить до паспорту спеціальності не була сферою дослідження жодного дисертанта не тільки за останні 5 років, а і 20, що свідчить про неактуальність цього напрямку.

Подальші наукові досліджень за спеціальністю 08.00.09 – Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності) будуть пов'язані із цифровізацією, інформаційно-комунікаційними технологіями та інтернет торгівлею.

Пандемії та воєнні дії спонукають до хвилі наукових досліджень з розробки програмних продуктів для автоматизації обліку та податкових розрахунків без прив'язки до персонального комп'ютера та можливості застосування штучного інтелекту в обліку, аналізі та аудиті.

Все більше суспільство звертає свою увагу на обмеженість матеріальних ресурсів, безпеку навколишнього середовища та соціальноцентрованність, тому за цих умов особливу актуальність набуде розробка концепцій обліково-аналітичного забезпечення сталого розвитку, екологічної та соціальної діяльності суб'єктів господарювання. Слід відзначити, що перші кроки в цьому напрямку вже розпочато.

Література

1. Кузьмінський Ю.А., Свірко С.В. Наукові дослідження в сфері бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту: стан, проблеми і орієнтири. *Фінанси, облік і аудит*. 2012. №20. С. 315-321.

2. Козлова М.О. Паспорт спеціальності 08.00.09 “Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)”: вдосконалення як запорука розвитку науки бухгалтерський облік в Україні. *Проблеми теорії*

та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012 №1. С. 145-150.

3. Норд Г.Л. Стан розвитку аналітичних досліджень в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. №2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5922> (дата звернення 03.02.2023)

4. Паспорти спеціальностей: Постанова президії ВАК України від 14.12.2006 №31-06/11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v31-0330-06#Text> (дата звернення 24.01.2023)

References

1. Kuz'mins'kyj, Yu.A. and Svirko, S.V. (2012), “Scientific research in the field of accounting, analysis and auditing: status, problems and guidelines”, *Finansy, oblik i audit*, vol. 20, pp. 315-321.

2. Kozlova, M.O. (2012), “Passport of the specialty 08.00.09 "Accounting, analysis and audit (by types of economic activity)": improvement as a key to the development of accounting science in Ukraine”, *Problemy teorii ta metodolohii bukhhaltens'koho obliku, kontroliu i analizu*, vol 1, pp. 145-150.

3. Nord, H.L. (2016), “The state of development of analytical research in Ukraine”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5922> (Accessed 03 February 2023)

4. Higher Attestation Commission of Ukraine (2006), “Passports of specializations”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v31-0330-06#Text> (Accessed 24 January 2023)

Стаття надійшла до редакції 07.03.2023 р.